

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

«مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام»

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: علی اصغری

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین دکتر منصور میر احمدی

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین علی رضایی نیاز

بهمن ۱۳۸۴

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۵۵۸

تاریخ ست:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

□ مسؤلیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.

□ هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، بلااشکال است و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

اهداء:

این اثر را به ساحت امام زمان(عج) که تشنگان حکومت واقعی در انتظار او لحظه شماری می‌کند و نائب بر حقش خمینی کبیر(ره) و نیز پدر و مادر مهربانم که از هیچ کوشش فروگذار نیستند و رنج و درد را به جان می‌خرند تا من سرباز باشم از سربازان حجت خدا تقدیم می‌کنم.

تقدیر و تشکر:

از باب من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق
به جا می‌دانم که از همهٔ مسئولین مدرسه مبارکه
حجتیه که زمینه رشد و بالندگی ما را فراهم
آورده‌اند و در این راه از هیچ کوشش به حمد
خدا فروگذار نیستند و به خصوص متولیان
امور پایان‌نامه که مجدانه ما را یاری می‌رسانند
و به خصوص از اساتید راهنما و مشاور که با
راهنمایی‌های ارزشمند خود افقی نو را فراروی
این کوچک گذاشته‌اند تشکر نمایم.

چکیده:

پرسش اصلی این تحقیق این بود که آیا مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام وجود دارد یا خیر؟ به تبع این پرسش پرسش‌های دیگر نیز مطرح بود که اگر مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام قابل قبول است چه نوع مشارکت پذیرفته شده و آیا نظام سیاسی اهل سنت و شیعه مسیر متفاوت را می‌پیماید یا خیر؟

با توجه به پرسش‌های فوق، فصل اول به مفاهیم کلی اختصاص دارد که نقطه ثقل آن را نظام سیاسی و مشارکت سیاسی تشکیل می‌دهد از نظام سیاسی و مشارکت تعاریفی ارائه شده که به تعاریف و مدل‌های آن اشاره شده است. در فصل دوم از نظام سیاسی اسلام بحث شده که در وهله‌ای اول از نظام سیاسی اسلام بحث کلی ارائه شده و چون نظام سیاسی اهل سنت و شیعه مسیر متفاوت را می‌پیماید از هر کدام جداگانه بحث شده. مختصاتی را که برای نظام سیاسی شیعه ذکر کردیم عبارت است از: ۱. عصمت ۲. ولایت ۳. غیبت. در نظام سیاسی اهل سنت با این بحث که نظام سیاسی اهل سنت قبل از صحابه و بعد از صحابه ارزش‌های خاصی را به رسمیت می‌شناسد به پایان برده است.

و به فصل چهارم می‌رسیم در این فصل به عناصر مشارکت سیاسی که نظام سیاسی اسلام آن را پذیرفته می‌پردازیم عناصری چون شورا، امر به معروف و نهی از منکر، نصیحت ائمه معصومین، و بیعت.

در فصل پنجم به جمع‌بندی از پایان‌نامه می‌رسیم و به این نتیجه می‌رسیم که مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام پذیرفته شده و مدل مشارکت نیز حمایتی و رقابتی می‌باشد و در نظام سیاسی اسلام مشارکت به صورت حمایتی و رقابتی در سطح بالا وجود دارد.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	سؤال اصلی
۲	سؤال‌های فرعی
۲	ضرورت و سابقه تحقیق
۲	فرضیه‌ها:
۳	هدف‌ها:
۳	اهمیت تحقیق
۳	روش تحقیق
۳	روش و ابزار گردآوری اطلاعات:
۳	قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)
۴	سازماندهی تحقیق

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۶	۱. نظام سیاسی:
۷	الف - جمعیت:
۸	ب - سرزمین:
۸	ج - حکومت:
۸	د - حاکمیت:
۸	۲. انواع نظام سیاسی

الف: استبدادی:	۹
ب: پادشاهی مشروط:	۹
الف - ارستو کراسی:	۱۰
ب - حکومت نخبگان:	۱۰
ج - حکومت همگانی:	۱۰
انواع دموکراسی:	۱۱
الف - مستقیم یا مشارکتی:	۱۱
ب - نمایندگی:	۱۱
ج - دموکراسی که حقوق اقلیت را در نظر می گیرد:	۱۱
د - نوع دیگر از دموکراسی:	۱۱
۳. مشارکت سیاسی:	۱۲
الف: تعمیم احساس مسئولیت در نظام مشارکتی:	۱۲
ب - صلابت در تصمیمات:	۱۲
مفهوم مشارکت سیاسی:	۱۳
اشکال مشارکت سیاسی:	۱۶
۱. مشارکت مشروط:	۱۶
۲. مشارکت یکپارچه کننده:	۱۶
۳. مشارکت توسعه:	۱۷
۴. مشارکت ابزاری:	۱۷
۵. مشارکت محلی:	۱۸
نظام سیاسی اسلام:	۱۸
الف - نظام سیاسی سنتی:	۲۱

ب - نظام سیاسی متجدد: ۲۲

جمع‌بندی فصل اول: ۲۵

فصل دوم: نظام سیاسی اسلام

هدف فصل: ۲۹

نظرات علما نسبت به نظام سیاسی اسلام: ۳۳

ساختار نظام سیاسی چگونه است؟ ۳۶

الف - قانون: ۳۶

ب - حاکم و رهبر: ۳۷

وظائف رهبر: ۳۸

ج - مردم: ۳۹

روایات: ۴۰

۱. نظام سیاسی شیعه: ۴۲

۱. عصمت: ۴۳

آیه تطهیر: ۴۴

۲. ولایت: ۴۴

الف - وجوب عقلی امامت: ۴۵

ب - قاعده لطف: ۴۶

ج - ادله نقلی: ۴۷

د - روایات: ۵۱

- حدیث انذار: ۵۱

۳. غیبت ۵۲

۵۲	الف - غیبت صغری
۵۳	ب - غیبت کبری:
۵۸	۱. نظام مشروطه:
۵۹	هدف مشروطه:
۶۱	الف - ضرورت حکومت:
۶۲	ب - لزوم مشورت حاکمیت:
۶۲	ج - لزوم قانون:
۶۳	د - لزوم نظارت مجتهد:
۶۳	۲. نظریه ولایت فقیه:
۶۴	الف - ولایت فقیه:
۶۴	ب - مفهوم ولایت فقیه
۶۵	ج - ولایت مطلقه فقیه:
۶۷	۲ - نظام سیاسی اهل سنت:
۶۷	۲/۱. دوران صحابه:
۶۷	الف - مرجعیت سیاسی صحابه:
۶۸	ب - گذشته گرایی صحابه:
۷۱	۲/۲. دوران بعد از صحابه:
۷۱	الف - مردم:
۷۲	ب - امر به معروف و نهی از منکر:
۷۳	ج - مشورت:
۷۳	د - اجرای قانون شرعی:

رهبری: ۷۴

جمع‌بندی فصل دوم: ۷۶

فصل سوم: مشارکت سیاسی

مقدمه ۷۸

۱. شورا و مشارکت سیاسی: ۸۰

الف - برداشت‌های متفاوت از مفهوم شورا: ۸۰

۱. الزامی بودن شورا ۸۴

۲. نظریه غیر الزامی بودن شورا ۸۶

فواید مشورت: ۸۹

۱. شخصیت دادن به پیروان: ۸۹

۲. رشد فکری مردم: ۹۰

۳. گزینش کارگزاران قوی از افراد مستعد ناشناخته: ۹۱

۴. نظارت همگانی از طریق شورا: ۹۲

فواید دیگر را که بر شمرده‌اند: ۹۲

ب - ادله شورا: ۹۳

الف - کتاب: ۹۳

ب - عقل: ۹۴

ج - نمونه شورا در زمان پیامبر (ص) ۹۶

۱. شخصیت دادن به امت: ۹۷

۲. رشد فکری مردم: ۹۷

۳. تأیید مردم: ۹۸

۴. جلوگیری از انتقاد بی جا ۹۸
۵. ارزش گذاری خلق خدا: ۹۸
۶. نظرخواهی از دیگران عیب نیست ۹۹
- شورا و تحلیل مسأله مشارکت سیاسی ۹۹
۲. امر به معروف و نهی از منکر: ۱۰۱
- الف - امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه کتاب و سنت: ۱۰۱
- الف - قسم اول از ادله احادیث: ۱۰۲
- ب - قسم دوم احادیث: ۱۰۳
- ج - قسم سوم احادیث: ۱۰۳
- ب - راه شناخت معروف و منکر: ۱۰۵
- مراتب امر به معروف و نهی از منکر: ۱۰۷
- امر به معروف و نهی از منکر و تحلیل مسأله مشارکت سیاسی ۱۱۴
۳. نصیحت ائمه مسلمین ۱۱۵
- الف: مفهوم واژه نصیحت ۱۱۵
- نصیحت ائمه مسلمین از نظر روایات: ۱۱۹
- ضرورت نصیحت حاکمان: ۱۲۲
- الف - اطلاع رسانی و راهنمایی: ۱۲۲
- ب - کنترل و اصلاح ۱۲۴
- مشارکت سیاسی و نصیحت ائمه مسلمین: ۱۲۷
۴. بیعت و مشارکت سیاسی: ۱۲۸
۱. مفهوم بیعت ۱۲۸
۲. ارکان بیعت: ۱۳۰

۱۳۰	۳. شرایط بیعت کننده
۱۳۱	۴. شرایط فردی:
۱۳۲	۵. شروط موضوع بیعت:
۱۳۵	بیعت از نظر آیات:
۱۳۵	الف - در قرآن:
۱۳۷	چند نمونه از بیعت در تاریخ اسلام اتفاق افتاده:
۱۳۹	ب - بیعت‌های عقبه اول و دوم:
۱۴۱	دو نظریه در بیعت:
۱۴۳	تحلیل مشارکت سیاسی و بیعت:
۱۴۴	جمع‌بندی فصل سوم:
۱۴۶	خاتمه: نتیجه‌گیری
۱۵۰	فهرست منابع

مقدمه

بحث مشارکت سیاسی و کم و کیف آن در نظام‌های سیاسی امروز، یکی از مهمترین مسائل و موضوعات مطرح در جامعه‌شناسی سیاسی می‌باشد که هرچه نظام سیاسی مردمی‌تر باشد تأکید بیشتر روی آن شده است. مسأله مشارکت سیاسی مردم در نظام سیاسی خود، به صورت یک ارزش سیاسی محوری درآمده به گونه‌ای که هر نظام سیاسی در راستای اهداف و مقاصد خویش متوجه افکار عمومی و جلب مشارکت توده‌های مردم است، به گواهی تاریخ حتی نظام استبدادی و دیکتاتوری، بدون حمایت مردم قادر به رسیدن به حکومت و یا حفظ آن نبوده.

میزان و سطح مشارکت مردم در انواع گروه‌ها و برنامه‌های سیاسی اجتماعی به عنوان یکی از شاخصه‌های مهم توسعه در نظر گرفته می‌شود.

در نظام اسلامی با اعتقاد به هدفمندی نظام آفرینش، طی مسیر سعادت انسانی در دو جهان بدون تکیه بر آرای انسانی و پیروی از هادیان راستین ممکن نیست و بعثت انبیاء و ازسال رسولان الهی در راستای تحقق این هدف بوده اصولاً در تفکر اسلامی هرگونه تغییر و تحول ورشد به عهده خود مردم نهاده شد.

و مردم با همکاری و همیاری خویش جامعه را متحول سازد، نظام‌های سیاسی

الگوهای متفاوت را برای جلب و مشارکت توده در نظر گرفته‌اند، ما در این تحقیق در صددیم الگوی مشارکتی را به بحث نشینیم که در متون اسلامی به آن اشاره شده است و عناصر و ارکان مشارکت را بر شماریم.

سؤال اصلی

الگوی مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام چیست؟

سؤال‌های فرعی

۱. مفهوم مشارکت سیاسی چیست؟
۲. الگوی مشارکت در غرب و اسلام کدام است؟
۳. سیمای عمومی نظام سیاسی اسلام از دیدگاه اهل سنت و شیعه کدام است؟

ضرورت و سابقه تحقیق

در این مورد بحث شده، سعی شده که موشکافانه‌تر و دقیق‌تر بحث شود. موضوعی به این مهمی جا داشت درباره‌اش تحقیق بیشتر می‌شد اما چه باید کرد که توانم بیشتر از این اجازه نمی‌دهد.

فرضیه‌ها:

۱. در نظام سیاسی اسلام مشارکت فعال و رقابتی پذیرفته شده است.
۲. نظام سیاسی اهل سنت و شیعه عناصر و ارکان متفاوتی برای مشارکت به رسمیت شناخته‌اند.

هدفها:

- علمی: الگوی مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام تبیین می شود.
- عملی: آشنایی با ویژگی‌ها و شاخصه‌های مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام.
- جهت ارائه یک الگوی عمل برای مشارکت سیاسی در جامعه.

اهمیت تحقیق

- سعی شده مسأله مشارکت سیاسی با در نظر داشت نظارت اندیشمندان اهل سنت و شیعه پیگیری شود و به اثبات آن پرداخته شود.

روش تحقیق

- روش که در این تحقیق دنبال می شود یک روش توصیفی - تحلیلی و کتابخانه‌ای است.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

کتابخانه‌ای.

قلمرو تحقیق (زمانی، مکانی و موضوعی)

- زمانی: از نظریه‌های قدیم و جدید درباره مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام بهره گرفته شده است.

موضوعی: مشارکت سیاسی در نظام سیاسی اسلام

سازماندهی تحقیق

مطالب مطرح شده در این رساله در یک مقدمه و چهار فصل تنظیم شده، در مقدمه طرح کلی تحقیق ارائه شده، در فصل اول مفاهیم و متغیرها را بیان کرده‌ایم به عبارت دیگر همان کلیات را آورده‌ایم که به تعریف نظام سیاسی و انواع آن و مشارکت سیاسی و انواع آن پرداخته شده است، در فصل دوم به نظام سیاسی اسلام پرداخته و از نظام سیاسی اهل سنت و شیعه در قالب جدا بحث شده، در فصل سوم به تعریف مشارکت سیاسی اسلام و راه کاری را که اسلام به آن اشاره کرده پرداخته شده و در خاتمه به این نتیجه‌گیری اشاره دارد که نظام سیاسی اسلام دارای مشارکت سیاسی فعال می‌باشد.

فصل اول :

مفاهیم و کلیات

۱. نظام سیاسی:

از نظام سیاسی چند تا تعریف شده که ما به خاطر توضیح بیشتر این کلمه به توضیح آن می‌پردازیم.

نظام عبارت است از اجزای وابسته به یکدیگر که برای نایل آمدن برای هدف خاص با هم ترکیب شده‌اند. در نظام دو نوع محیط داخلی و خارجی وجود دارد. محیط داخلی حاکی از وجود مرز بین اجزای وابسته به یکدیگر است که با دیگر اجزا بنا به موقعیت خاص در رابطه مکانیکی یا ارگانیکی قرار دارد.

محیط خارجی محیطی است که نظام را از دیگر نظامها جدا می‌کند.^۱

نظام سیاسی: عبارت است از «کیفیت تنظیم» سازماندهی و اداره امور انطباطی فرهنگی و اقتصادی هر اجتماع انسانی برای دستیابی به رشد مطلوب. این تعریف دارای ویژگی‌های زیر است.

الف) نظام سیاسی یک برنامه‌تئوری است که به سازماندهی امور مختلف جامعه می‌پردازد، بنابراین کلی و غیرمتعین است.

ب) مقید به زمان و مکان نیست. یعنی اختصاص به زمان خاص ندارد می‌تواند در هر

۱. سیف زاده، حسین، «نوسازی و دیگر گونی سیاسی»، تهران: قومس ص ۸۴

زمان و مکان پیاده شود.

ج) نظام سیاسی که رویکرد آن برقراری نظم و ساماندهی سیاسی است موضوعاً متناسب با مفهوم عام سیاست است به این معنی که نظام نه تنها به عنوان زیر مجموعه علوم مطرح است که تنظیم و اداره امور جامعه اعم از امور فرهنگی اقتصادی و ارتباطی را در بر می گیرد.

د) توجه به امر مهم (رشد) به عنوان هدف تغییرات اجتماعی در تعریف مذکور. البته باید توجه داشت که رشد و کمال چگونه معنی می شود. مسلماً یک جامعه دین مدار از رشد این برداشت را دارد که یک جامعه سکولار ندارد بنابراین رشد به هر نقشی که باشد در جامعه های مختلف و اهداف گوناگون هدف نظام سیاسی است.

برای اینکه بیشتر با نظام سیاسی آشنا شویم مجبوریم اصطلاح همگروه با نظام سیاسی را توضیح دهیم.

دولت: در یک معنی دولت نظام سیاسی متعین و مشخص است.

وقتی یک نظام در قالب سرزمین و مردمان مشخص و کشور وجود خارجی پیدا کند و متناسب با فرهنگ و اراده سیاسی یک اجتماع قوام و شکل پیدا کند که منافع مشترک و دشمنان مشترک پیدا کند برای حفظ منافع و دفاع از منافع نیاز به تشکیلات دارند که به این امر مهم رسیدگی نماید. حق حاکمیت انحصاری و مستقل را برای خود به رسمیت می شناسد. همچنانکه این حق را برای دیگران نیز به رسمیت می شناسد. با توجه به این تعریف عناصر و عوامل اصلی دولت عبارتند از:

الف - جمعیت:

در دولت های جدید به خصوص از اواخر قرن نوزده دولت در قالب ملیت تعریف می شود لذا واحدهای سیاسی اجتماعی با عنصر ملیت از هم تفکیک می شود.